



Վահան Թորոսեանց

Հովնաթան որդի Երեմիայի

2

ԺԱ

Եվ Հովնաթանը երկար ու չարչարալից երևակայությունից հետո, ինչպես մթնում պայծառացող տեսիլք, գտավ առկայծող ճրագը:

Մի երեկո, կտորի վրա, մաքուր երկնքի տակ, այն ժամին, երբ մանուկները, պառկած զով և սպիտակ անկողին ներում, մի աստղ են մտքերում պահում, որ մյուսները գտնեն: Հովնաթանը մոտեցավ իր փոքրիկ եղբորը, շոյեց նրա գլուխը, որ նույնպես գանգրահեր էր, և ասաց.

Ամենաշատը ի՞նչ ես սիրում, Դավիթ:

Ձի, պատասխանեց Դավիթը:

Վաղը քեզ ձի նստեցնեն:

Դավիթը թողեց աստղերի խաղը, փաթաթվեց պինդ մկաններով իր եղբորը՝ խելահեղ ուրախությամբ:

Բայց առավոտյան կանուխ պիտի զարթնես, մի բան պիտի ասեմ՝ անես, կեսօրին քեզ ձի կնստեցնեն:

Կզարթնեն, խոստացավ Դավիթը:

Գիշերը, երբ աստղերը կախվեցին երկրի կտուրների և ծառերի վրա, իբրև արևի փշուրներ, օրորվեց Դավիթը ձի նստելու երազով և մանկական ջինջ երազում լսեց ձիու վրնջյունը:

Առավոտյան, երբ Հովնաթանը զարթեցրեց Դավթին, կապույտ լույս էր, առավոտյան սղոխն օրորում էր տերևները, ոչ մի շան հաչոց, միայն լսելի էր բնության շնչումը:

Հովնաթանը բաց արավ բրուտանոցի ծանր դուռը: Մտան ներս:

– Ձին այստե՞ղ է, հարցրեց Դավիթը:

– Ոչ, ասաց Հովնաթանը և ժպտաց եղբոր միամտության վրա:

Ապա որտե՞ղ է:

Հովնաթանը, առանց պատասխանելու գնաց, կավ բերեց, դարսեց իրար վրա բրուտանոցի հեռավոր անկյունում դրված իր կավակալի վրա:

Դավիթ, ասաց Հովնաթանը, ես ուզում եմ քեզ քանդակել, շորերդ հանիր և այստեղ կանգնիր:

Դավիթն իսկույն հնազանդվեց:

Հովնաթանն սկսեց քանդակել: Առաջին անգամն էր, որ մարդու մարմնի կենդանի ձևերը հայտնաբերվում էին իր աչքերի առաջ: Քանդակում էր նա արագ և հափշտակված:

Դավիթը, մերկ և անշարժ, մրսում էր բրուտանոցի ցուրտ խոնավությունից, բայց Հովնաթանը չէր զգում այդ: Դավիթն ինքն էլ չէր անդրադառնում, որովհետև ապշահար և գնայլագին դիտում էր ձևավորվող կավը: Հանկարծ բախվեց բրուտանոտի դուռը:

Հագի՛ր, ասաց Հովնաթանը և ինքը թաց շորով ծածկեց կավը ու բաց արավ դուռը:

Ներս անտան հայրը և հորեղբայրները: Երեմիան զարմացավ՝ տեսնելով Դավթին բրուտանոցում բրուտներից առաջ:

Ինչո՞ւ ես եկել, հարցրեց հայրը:

Ձի պիտի նստեմ, պատասխանեց Դավիթը կերկերուն ձայնով, որովհետև դեռևս դողում էր նրա ծնոտը ցուրտ խոնավությունից:

Հովնաթանը կատարեց խոստումը:

Կեսօրին նստեց նա ձին, կռացավ, բռնեց Դավթի թևից, բարձրացրեց, նստեցրեց իր առաջը, պինդ գրկեց և խթանեց ասպանդակներով: Ձին թռավ աշնան վարած արտերով, որ կարմիր էին, փխրուն և հոտավետ:

Դավթին թվաց, որ իր լսած հեքիաթներից մեկումն է. ահա հեքիաթի նժույգը, ինքը վրան, թևերը բացած, կուրծքն ուռած քամուց, կայծակնաբիբ աչքերով, սլանում է, և ահա կհասնեն ամպերին, կմխրճեն իրենց գլուխներն ամպերի սպիտակ կույտերի մեջ:

Եվ ամեն առավոտ, կապտավուն լույսին, Հովնաթանը և Դավիթը բաց էին անում բրուտանոցի ծանր դուռը, մտնում ներս և սկսում աշխատանքը:

Բարձրանում էր և հետզհետե ձևավորվում մի հասակ՝ առույգ ու թեթև:

Վերջին օրը, երբ Երեմիան տեսավ մանկան արձանը, իր սեփական մանկան, սեփական որդու ձեռքով կերտված, նայեց Հովնաթանին, և աչքերը լցվեցին արցունքով: Երկար ժամանակ էր նրա աչքերը, այրված արևից, քամուց և հնոցի բոցից, չէին զովացել այսպիսի արցունքներով: Վաստակավոր բրուտին թվաց, որ վերադարձան իր երիտասարդության օրերը, նրա ոնգունքները լայնացան կավի հին և զգլխիչ բույրից:

Հովնաթանը չհասկացավ հոր արցունքների իմաստը:

Ինչո՞ւ ես լաց լինում, հա՛յր, հարցրեց:

Անդրեասի որդին չպատասխանեց. դիտեց Հովնաթանի հասակը և օրորեց գլուխը:

Հավատ չունես, հա՛յր, ասաց Հովնաթանը: Հավատ ունեմ, որդի՛, դրա համար էլ լաց եմ լինում:

Հովնաթանը հասկացավ հոր արցունքների իմաստը և փաթաթվեց նրա վզովը:

Գավիթը ոչինչ չէր հասկանում, նա միայն դիտում էր իրեն կավի մեջ, աչքերը հատելով իր արության կոկոնին, որ շուտով պիտի ծաղկեր և պտուղ

պիտի տար:

ԺԲ

Գարունը երկար էր տևում, բայց ամառը վրա էր հասնում հանկարծակի, մեկ օրից մյուսը դաշտում շարժվում էր օդն ալիք-ալիք, շները, շվաքի տակ անգամ, լեզուները ձգում էին դուրս և հևոցով շնչում, ծառերի և խոտի կանաչը մուգանում էր, կարծես արևը մոտիկանում էր երկրին:

Եվ մի օր, ամառվա սկզբներում, միջօրեի կիզիչ արևի տակ, Հովնաթանը տեսավ իր քրոջը, Մարգարիտին, որ լողանում էր վերի ավազանում, որի գլխավերևում հանգչում էր պապը:

Մարգարիտը տասնվեց տարեկան էր, իրենից մի քանի տարով փոքր: Հովնաթանը և Մարգարիտը, այդ միևնույն ավազանում, միասին շատ անգամ էին լողացել, բայց վերջին տարիները բաժանվել էին իրարից բնագոյրեն:

Ավազանի ջուրը գուլալ էր, ջինջ, ինչպես արցունքը, նրա ալիքների տակ շողշողում էր Մարգարիտի մարմինը, ինչպես լուսնի ցուրը:

Մարգարիտը, տեսնելով եղբորն ավազանի թմբի վրա, ամոթից սուզվեց ջրի մեջ, բայց երկար չդիմանալով՝ բարձրացավ վեր, կուչ եկավ ջրի մեջ՝ ձեռքերով անդադար խփելով ջրին, որպեսզի չսուզվի: Հովնաթանը չէր հեռանում, ապշահար կանգնել էր թմբի վրա:

Հովնաթա՛ն, գնա՛, հեռացի՛ր:

Հովնաթանը հեռացավ:

Նա գնաց, հասավ դաշտի մեծ խոտերին, նստեց նրանց ետևում և այնպես արավ, որ չտեսնի քրոջը: Խոտն օրորվում էր կեսօրվա մեղմ և քաղցրաբույր քամուց, դիպչում նրա մազերին ու երեսին:

Հովնաթանն սկսեց մտածել. Մարգարիտն այն աղջիկը չէր, որի հետ այնքան լողացել էր: Նա փոխվել էր բոլորովին: Մանկությունից ոչինչ չէր մնացել, կարծես մի օտար, անծանոթ աղջիկ էր, որ պատահաբար ընկել էր իրենց ավազանը: Նրա ստիներները, դողահար՝ ջրի զովությունից, կարծես թռչում էին ջրից դուրս, մարմինը լցվել էր, կլորացել, ոսկորների ոչ մի հետք չէր երևում:

Եվ Հովնաթանը մտադրեց քանդակել քրոջը:

Արդյո՞ք կհամաձայներ Մարգարիտը: Այո՛, Մարգարիտը եղբորը ոչինչ չէր մերժի: Եվ բոցավառվեց Հովնաթանի երևակայությունը, նրան պատեց ստեղծագործության մի նոր և անօրինակ դող, մի աննախընթաց սարսուռ:

Հանկարծ լսեց ջինջ և զիլ մի ձայն.

Հովնաթա՛ն... Հովնաթա՛ն...

Հովնաթանը գլուխը բարձրացրեց խոտերի միջից և տեսավ քրոջը, որը եղնիկի թեթևությամբ վազում էր իրեն: Հովնաթանն ընդառաջեց նրան, և նրանք գիրկընդխառնվեցին:

Մարգարի՛տ, շնչաց Հովնաթանը,– արի՛ քեզ տանեմ բրուտանոցը և մի բան ցույց տամ:

Մարգարիտը բռնեց իր գանգրահեր և կապուտաշյա եղբոր ձեռքը, և նրանք քայլեցին դեպի բրուտանոցը:

Մարգարիտի մագերից քանվում էր ջուրը, գալիս հասնում էր ծամերի ծայրին, կախվում՝ ինչպես ցողը խոտից ու տերևից, և կաթում կրծքի և ուտերի վրա:

Երբ նրանք բրուտանոց հասան, ոչ ոք չկար, բանթող էր, որովհետև դողանջում էր մատուռի իրիկնային գանգը:

Բացվեց բրուտանոցի ծանր դուռը:

Մարգարիտը դողդոջուն քայլերով մտավ ներս: Նա դողում էր և՛ իրիկնային գովությունից, և՛ ինչ-որ անծանոթ վախից:

Բրուտանոցի դուռը բացած ժամանակ Մարգարիտը նայեց եղբոր աչքերին և նրան թվաց, որ երկու փոքրիկ կանթեղներ են վառվում նրա սև ու խիտ հոնքերի տակից:

Երբ նրանք կանգնեցին Դավթի սքողված արձանի դիմաց, Մարգարիտը շնչաց.

Հովնաթան, վախենում եմ:

Ինչո՞ւ:

Չեմ իմանում: Հովնաթանը ժպտաց:

Այս ժպիտը սրտապնդեց տասնևվեց տաստեկան աղջկան: Տասնևվեց տարեկան աղջիկը ո՛չ կին է, ո՛չ աղջիկ: Այդ տարիքի աղջկա ներքին էությունը տարտամ է, անորոշ զգացումների մեջ տարուբեր, մեկ կին է, մեկ՝ աղջիկ: Ահա լսում է նա մի ձայն, դյուրիչ մի ձայն, բայց չի իմանում, թե որտեղից եկավ, կարծես մեկը դիպչում է իրեն, ընդոստ ետ է դառնում, խռովահույզ և սրտատրոփ. ոչ ոք չկա, արդյոք քամի՞ն էր, որ թափահարեց և անցավ: Դա մի անիմանալի խաղ է, որ շարունակվում է՝ մինչև աշխարհը մերկանա նրա առաջ, մինչև պատովի թանձր քողը, մինչև ծագի կյանքի արեգակը և արյունախիհնդ սրերով պատառոտի այն մութ գիշերը, որ արհավրալից բարձրանում է յուրաքանչյուր աղջկա հոգու և սրտի դիմաց:

Հովնաթանը քաշեց շորը կավի վրայից: Մարգարիտը ճշաց և փաթաթվեց եղբորը:

Դավիթն է:

Այո՛, Դավիթն է:

Հովնաթանը նրան պտտացրեց արձանի բոլորափքը և դիտեց քրոջ հետզհետե պայծառացող աչքերը: Նրա վախի տեղատվության հաջորդեց ուրախության և վստահության մի բարձր մակերնթացություն:

Մարգարիտ, ուզում եմ քեզ էլ քանդակել:

Այսպե՞ս:

Այո, այսպես:

Հայրիկը, մայրիկը... շնչացին քրոջ վարդագույն շրթունքները:

Ոչ որ չի տեսնի, առավոտները, աշխատանքից առաջ, կիրակի օրերը. հետո՝ դու իմ քույրն ես:

Դու իմ եղբայրն ես, ասաց Մարգարիտը և գրկեց եղբորը:

Երբ Հովնաթանը փակեց բրուտանոցի ծանր դուռը, արեգակի վերջին շողերը հեռանում էին դաշտի բարձրաբերձ ծառերի գագաթներից, կտուրների կարմիր կղմինդրներից, իսկ արևմտյան երկնքից սաղվում էր անթեղված կրակների մանիշակագույն մոխիրը:

ԺԳ

Երկու օր էլ, ու կվերջացնեն քո արձանը, Մարգարիտ, ասաց Հովնաթանը և շորը քաշեց կավի վրա: Նրան թվաց, որ լուսինը փաթաթեց ցեխոտ փալասի մեջ:

Նրանք դուրս եկան բրուտանոցից:

Քիչ անց՝ Երեմիան եկավ բրուտանոցը, թեև կիրակի էր և աշխատանքի օր չէր, նա մոռացել էր ջրել կավի մի խոշոր կույտ, որը հարկավոր էր առավոտյան աշխատանքի համար:

Երբ Երեմիան ջրեց կավը և ծածկեց մեծ ու թաց սավանով, ցանկացավ նորից տեսնել իր փոքրիկ Դավթի արձանը: Նա շորը քաշեց արձանի վրայից և մի պահ ապշահար կանգ առավ: Ո՞վ էր այդ անամոթ աղջիկը, որ մերկացել էր իր որդու առաջ և թույլ էր տվել նրան, որ օրերով դիտեր իր մարմնի յուրաքանչյուր ծալքը:

«Թերևս երևակայությամբ է քանդակել», մտածեց Երեմիան, բայց ո՛չ, այնքա՛ն կենդանի էր իր աչքերի առաջ բարձրացած մերկ մարմինը: Նա դարձավ դեմքի կողմը և հանկարծ ճանաչեց անամոթ աղջկան: Արյունը վայրկենապես խուժեց Երեմիայի գլուխը: Նրա դեմքը և ականջները կարմրեցին, աչքերը կարծես պատրաստ էին արյուն կաթելու, իսկ մարմինն ամբողջ դողում էր գայրույթից:

Եվ հանկարծ ամեն ինչ մշուշվեց նրա աչքերի առաջ և ձեռքերը, ինչպես գոհի վրա հարձակվող ոճրագործի ձեռքերը, շարժվեցին կատաղությամբ: Մի հարվածով այլանդակեց գլուխը, սեղմեց կրծքերը և տափակեցրեց, կոտրեց թևերը և թևերի կավով ծածկեց իր անամոթ աղջկա մերկությունը, տրորեց մարմնի բոլոր մասերը, վերածեց ամեն ինչ քառսային զանգվածի, ապա փաթաթեց շորով և սկսեց քայլել դեպի դուռը: Ձեռքը երկարեց դռան՝ բաց անելու, բայց հանկարծ սկսեց լաց շինել մանուկի նման: Նա զգում էր, որ խորտակել էր մի ամբողջ կյանք, բայց զգում էր նաև, թե ինչու չկարողացավ գապել իրեն:

Երբ եղբայրները մտան բրուտանոցը, գտան Երեմիային տխուր ու մռայլ, կարծես նրա աչքերի առաջ դրված լիներ մի թանկագին հարագատի դագաղը:

Երեմիա, ինչո՞ւ տխուր ես, հարցրեց եղբայրներից մեկը: Տխուր չեմ, շատ ուրախ եմ, – ասաց Երեմիան և ցավագին ժպտաց:

Ապա նա վեր կացավ և մոտեցավ չարխին, ոտներն սկսեցին շարժվել համաչափ ռիթմով, ինչպես կես դարուց ավելի: Մի քանի անոթ ձևավորելուց հետո՝ նայեց պապի չարխին և տեսավ Հովնաթանին, որ աշխատում էր, շինում էր մի բարձր ջրաման, որ շատ նման էր մարդկային հասակի: Երեմիայի ձեռքերը թուլացան՝

տեսնելով Հովնաթանի անդորրությունը և անգիտակցությունը կատարված ոճրի:

Բանթողին Հովնաթանը մոտեցավ հորը, միամիտ և անգիտակ, բայց հայրը չկարողացավ նայել որդու աչքերին:

Հաջորդ առավոտը Հովնաթանը և Մարգարիտը սողոսկեցին բրուտանոցը:

Հովնաթանը բաց արավ շորը, ճշալով գրկեց արձանի ծամածոված ոտները՝ ճակատը հանգչեցնելով թաց կավին:

Մարգարիտը վազեց դեպի եղբայրը, բռնեց նրա գլուխը, սեղմեց կրծքին և հարցրեց.

Ո՞վ է արել:

Հայրի՛կը, շնչաց Հովնաթանը և թափեց արցունքները կավի վրա:

Լռության մեջ լսվում էր եղբոր և քրոջ հեկեկանքը:

Գնա տուն, ասաց Հովնաթանը քրոջը:

Մարգարիտը սկսեց քայլել՝ գոգնոցով սրբելով արցունքները:

Հանկարծ Հովնաթանը կանչեց.

Մարգարի՛տ:

Քույրը ետ դարձավ:

Ես քեզ չեմ տեսնելու, մնաս բարով:

Հովնաթա՛ն, հեկեկաց Մարգարիտը:

Համբուրիի Դավթին և մայրիկին:

Մարգարիտը շտապեց տուն, զգուշանալով, որ հայրը չտեսնի իրեն:

Հովնաթանը վեր կացավ, դանդաշյունով քայլեց դեպի դուռը, նստեց դռան ետևը՝ գլուխն առնելով երկու ձեռքերի մեջ:

Բացվեց բրուտանոցի դուռը:

Հովնաթանը գլուխը բարձրացրեց և տեսավ հորը: Հայրը ոչինչ չասաց և քայլներն ուղղեց դեպի չարխը: Հովնաթանը ձայնեց.

Հայրի՛կ...

Երեմիան կանգ առավ:

Ես գնում եմ օտար երկիր, ասաց Հովնաթանը ոտքի կանգնելով:

Գնա՛, ինձ հարկավոր չէ անամոթ որդի, կարճ կտրեց Երեմիան:

Հովնաթանը քայլեց դուրս:

Երեմիան մոտեցավ չարխին, դրեց կավը առաջը, նստեց, բայց ոտը չշարժվեց, մատները կապարացան: Նրան ահավոր կերպով մտահոգում էր գանգրահեր և կապուտաշյա որդու ճակատագիրը:

«Օտա՛ր երկիր...»: Երեմիան ցնցվեց, խորասուզվեց մտքերի մեջ և, հանկարծ, վեր կացավ, վազեց տուն, եղելությունը պատմեց կնոջը՝ այն խորագույն հուսով, որ կինը կմիանա իրեն, և ինքը կգտնի իր մխիթարությունը:

Ոչ մի անամոթություն չկա, եղբայր և քույր եմ, ասաց Հովնաթանի և Մարգարիտի հարազատ մայրը:

Լռի՛ր, կին, կշտամբեց Երեմիան, ճիշտ է ասած Սուրբ գրքում ամենայն կին բոզ է:

Լինը լռեց, երկնքի կրակը կարող էր թափվել իր գլխին:

Գնում է՝ թո՛ղ գնա, վերջացրեց հայրը, բայց լսեց իր սեփական հոգու հեկեկանքը:

Ո՞ր է Դավիթը, հանկարծ հարցրեց նա:

Կանչեցին Դավթին:

Առ այս մի քանի ոսկին, գնա, նստիր մեծ ճանապարհի ծայրին, Չոր Աղբյուրի մոտ. Հովնաթանը որ գա, տուր նրան և ասա՝ բարի ճանապարհ:

Ես էլ գնամ, աղաչեց մայրը:

Երեմիան միայն աչքերը խուրտեց կնոջ վրա: Կինը լռեց և փակչեց պատին: Տղամարդու խոսքն օրենք էր, և օրենքը հաստատել էր ինքը՝ աստված:

Մարգարիտը լսում էր այդ բոլորը վարագույրի ետևից: Երբ Դավիթը դուրս ցատկեց վազելու դեպի մեծ ճանապարհը, Մարգարիտը կտրեց նրա առաջը և ասաց.

Դավիթ, սպասի՛ր, ես էլ եմ գալիս: Մարգարիտն իջավ ներքնահարկը, վերցրեց Հովնաթանի սպիտակեղենները, ծրարեց, դուրս եկավ և ասաց.

Գնանք, Դավիթ:

Համբուրիիր նրա կապույտ աչքերը, շնչաց մայրը Մարգարիտին:

Չոր Աղբյուրը հին մի կառուցում էր. նրա ջուրը վազելիս է եղել առյուծի և վագրի բերաններից, որոնք դեռ մնացել էին գրեթե անվթար, միայն անժամանակ թվականներից ի վեր ավերվել էր աղբյուրի ակը, և ոչ ոք, ոչ մի իշխող չէր մտածել վերանորոգել և կենդանացնել այն: Ժամանակի ընթացքում առասպել էր հյուսվել նրա շուրջը: Ասում էին, որ գիշերները, ամեն գիշեր, միայն մի ակնթարթ, վազում է ջուրը և կտրվում է, եթե որևէ մեկը հասնի այս վայրկյանին և խմի հոսող ջրից, անմահ կլինի: Ոչ ոք, անժամանակ թվականներից ի վեր, չէր հասել այդ ակնթարթին, մինչև անգամ նրանք, որոնք գնացել էին մայրամուտին և սպասել մինչև լուսաբաց, չէին կարողացել ընկել հոսող ջրից, որովհետև քնով էին անցել, և անմահության ակնթարթը թռել էր:

Մարգարիտը և Դավիթը հասան Չոր Աղբյուրը և նստեցին կամարից ընկած մի սրբատաշ և հնաբույր քարի վրա:

Հովնաթանը, որի ճակատի վրա իջել էր թախիծը, ինչպես թանձր փոշին, այդ ժամին, նստած Դավթի որդի Անդրեասի շիրմաքարի վրա՝ շնչում էր.

Պա՛ւ, դու պատվիրեցիր, որ ոչ ոք չհեռանա այս ազնվագույն կավից, բայց ես հեռանում եմ, կավը բարի է և ստեղծարար, բայց մարդիկ չար են և խավար: Ների՛ր ինձ, պա՛ւ, ես վերցնում եմ մի ավի կավ և դնում եմ կրծքիս վրա. թող դա լինի կապը իմ հոգու և այս հողի ու լուսավորի իմ ճանապարհը:

Հովնաթանի մթին, մռայլ արցունքները կաթեցին Դավթի որդու շիրմաքարի վրա, ինչպես անձրևի առաջին մի քանի կաթիլները:

Հովնաթանը մի քիչ էլ սպասեց, սպասեց լսելու պապի ձայնը, բայց ոչ մի շշուկ, միայն սղոխն էր անցնում դաշտից մեղմությամբ ու քաղցրագին, և ծփում էր խոտն ու խշշում էին տերևները, և որոնց խառնվում էր Հովնաթանի հեկեկանքը: Եվ նրա քայլերն ուղղվեցին դեպի մեծ ճանապարհը:

Մայրամուտից առաջ նա հասավ Չոր Աղբյուրը, որտեղ նրան դիմավորեցին Մարգարիտը և Դավիթը:

Հովնաթանը կանգ առավ՝ տեսնելով եղբորը և քրոջը: Նա խոսեց նրանց հետ, բայց աչքերը հառել էին հեռո՛ւ, հեռո՛ւ:

Հայրիկը տվեց այս ոսկիները, որ ճանապարհին ծախսես, ասաց Դավիթը:

Այս էլ քո սպիտակեղենները, ասաց Մարգարիտը:

Հովնաթանին թվաց, որ մի վայրկյան վերակենդանացավ դարերով չորացած աղբյուրը և կարկաշեց մեղմ ու գորովագին:

Հովնաթանը գրկեց քրոջը, համբուրեց և ասաց.

Արթո՛ւն եղիր, որ քո մարմինը շխտտանգեն կյանքում, այդ մարմինը ոչ մի ժամանակ այնպես սրբությանք չի օգտագործվի, որքան ես օգտագործեցի իմ կավի համար, զգո՛ւյշ եղիր կյանքից, քո՛ւյր:

Մարգարիտը ոչինչ չպատասխանեց և թափեց դառնագույն արցունքներ:
Մթնշաղ էր արդեն, երկնքում բացվում էին աստղերը: Հովնաթանը, տեսնելով քրոջ արցունքները, մտածեց, որ այդ արցունքները կթոշեն դեպի երկնքի բարձունքները, և այդ գիշեր կավելանա աստղերի թիվը:

Ապա Հովնաթանը համբուրեց իր փոքրիկ եղբորը, շոյեց նրա գանգրահեր գլուխը, ոսկիները դրեց գրպանը, սպիտակեղենների ծրարը նետեց ուսին, ինչպես մաղախը ճամփորդի, և շարունակեց ճանապարհը առանց ետևը դառնալու:

Մարգարիտը և Դավիթը Հովնաթանին հետևեցին աչքերով՝ մինչև ճանապարհը թաղվեց արտերի կանաչում և էլ չերևաց Հովնաթանը:

Նրանք տուն հասան, երբ լիալուսինը, ինչպես արյունաթաթավ գլուխը մարտիրոսի, բարձրանում էր լեռան քաղաքի հին ամրոցի պարիսպների ետևից:

Նրանց վերադարձով խզվեց տան լռությունը:

Մայրը վեր կացավ, մի քանի կրակ դրեց խնկամանի մեջ և մի քանի պտղունց խունկ նետելով վրան՝ ման ածեց տան բոլոր անկյունները:

Խնկի հոտը բարձրացավ օդակ առ օդակ, լցրեց տունը մեռելային բույրով:
Լռության և մթության մեջ լսվում էր Երեմիայի հեկեկանքը, աղեխարշ և միալար:

ԺԴ

Հովնաթանը գնաց, և ոչ մի լուր չեկավ նրանից:

Մայրը երգ կապեց նրա վրա, երգեց և լաց եղավ:

Շայրը ամեն անգամ պապի չարխը դատարկ տեսնելուն, թափեց արցունքներ՝ ձևավորված անոթների վրա:

Մարգարիտն ամուսնացավ և կորցրեց իր մարմնի վարդը:

Դավիթը մեծացավ, չսիրեց բրուտանոցի աշխատանքը և մտավ առևտրական ասպարեզ:

Եվ մի օր, երբ Երեմիան, չարխի վրա նստած՝ մի փարչ էր ձևավորում, ձեռներն ու ոտները հանկարծ կանգ առան, ճգնեց վերջին լարումով շարունակել աշխատանքը, բայց չկարողացավ. նրան գրկեցին, դրին սայլի վրա և տարան տուն:

Տան շենքից լսեց նա գանգրահեր և կապուտաշյա որդու դժբախտ մոր լացը և երգը:

Պառկեցրին նրան անկողնում, և Անդրեասի որդի Երեմիան, առանց ցնցումների, առանց մահվան սարսափի, փակեց աչքերը լռությամբ ու խաղաղությամբ:

Նրան թաղեցին պապի կողքին:

Երեմիայի մահից մի տարի անց՝ մեռավ Երեմիայի կինը, երբ մի երեկո, ըստ երկար ժամանակի սովորության, խունկ էր ծխում և երգում որդու վրա կապած երգը:

Դավիթը քաղաքում չէր, նա գնացել էր հարավային երկրներ՝ ապրանք բերելու:

Վերադարձին նա գտավ ծնողներին հանգչած վերի ավազանի գլխին, պապի կողքին: Նա խաչ հանեց և մի քանի կաթիլ արցունք թափեց ու հիշեց Հովնաթանին, որի կարոտը քայքայեց ծնողներին:

Դավիթն այլևս չուզեց մնալ այդ աշխարհում, վաճառեց ունեցվածքը, գաղթեց դեպի հարավ, որովհետև այնտեղ նրան դյուրեւ էր մթին գույնով մի բոցավառ աղջիկ:

Գնալիս համբուրեց իր մեծ քրոջը և ասաց.

Գերեզմաններին լավ մտիկ տուր: Մարգարիտը հարցրեց նրան.

Եթե Հովնաթանը վերադառնա՝ ի՞նչ ասեմ:

Նա չի վերադառնա, պատասխանեց Դավիթը հուսահատ:

Կվերադառնա՛, ասաց Մարգարիտը խորագույն հավատքով:

Եվ բաժանվեցին քույր ու եղբայր: Երբ գարուններին բարձրանում էին հեղեղները, Մարգարիտը հոգածությամբ հողը վրա էր տալիս գերեզմանների կողքերին, որպեսզի հանգստարանները մնան անվրդով և չխռովվի նրանց տակ ննջող բրուտների հավիտենական սավառնումը:

ԺԵ

Եվ մի օր մի կտրք կանգ առավ Անդրեասի որդի Երեմիայի հին տան դռանը:

Կտրքից իջավ մի չափահաս մարդ, ծամերի մեջ արդեն սպիտակ ալիքներով, ընտանի քայլերով մոտեցավ դռանը և բախեց դռան երկաթը երեք անգամ, ըստ վաղեմի սովորության:

Դուռը բաց արավ մի անձանոթ կին:

Չափահաս մարդը, տեսնելով անձանոթ կնոջը, ամեն ինչ հասկացավ հին տունն անցել էր օտարների ձեռքը:

Որտե՞ղ են այս տան հին բնակիչները, հարցրեց նա անձանոթ կնոջը:

Կինը խաչակնքեց: Առանց խաչակնքելու չէր կարելի հիշել անցածներին:

Որտե՞ղ է Դավիթը:

Հարավի աշխարհում:

Իսկ Մարգարի՞տը:

Նա այժմ կինն է մետաքսագործ Գրիգորի, որդի Թադևոսի:

Որտե՞ղ է նրա տունը:

Ներքևի թաղի կամարակապ աղբյուրի ճիշտ դիմացը:

Նորեկը հեռացավ խոնարհություն անելով:

Փողոցներից անցնելիս՝ ոչ ոք չճանաչեց նրան: Երեխա ների մի բազմություն քայլում էր նրա ետևից՝ հափշտակված օտարական մարդու տարագից, մանավանդ հարդյա լայնեզր գլխարկից:

Մարգարիտ... .

Հովնաթա՛ն... .

Մարգարիտը գրկեց Հովնաթանի գլուխը, սեղմեց իր տաք կրծքին, ինչպես մանկանն իր առաջին, համբուրեց երկար, թափեց արցունքների ջինջ, աստղային մաքրությամբ: Արցունքը ջինջ է, երբ թափվում է ուրախության համար, որովհետև նա բխում է լուսավոր և զով հատակից:

Երբ քույրն համբուրում էր եղբոր գլուխը, քրոջ մանուկները փաթաթվեցին Հովնաթանի սրունքներին, նրանցից մեկը մինրև անգամ մագլցեց նրա ուսը:

Մանուկները լսել էին Հովնաթանի անունը, բայց ոչ ոք չհայտնեց նրանց, թե ահա եկել է մորեղբայրը, նրանք այդ զգացին բնագոյով, և նրանց արյունը, մոր արյան նման, ոստոստեց երակներում: